

فصلنامه علمی پژوهشی اخلاق پژوهی

سال هفتم و شماره چهارم زمستان ۱۴۰۳

Quarterly Journal of Moral Studies
Vol. 7, No. 4, Winter 2025

معنویت دیجیتال در بازی‌های رایانه‌ای:

تحلیل تجربه‌های اخلاقی و دینی در بستر روایت‌های تعاملی

علی رازی‌زاده* | حسن بلخاری قهی** | منصور براهیمی*** | محمد عارف****

doi: 10.22034/ethics.2025.51805.1739

چکیده

بازی‌های رایانه‌ای امروزه به یکی از مهم‌ترین بسترهای تجربه‌های اخلاقی و دینی بدل شده‌اند. در این مقاله، ضمن تحلیل نحوه بازنمایی مفاهیم اخلاقی و دینی در رسانه، به این مسئله پرداخته شده که چگونه روایت‌های تعاملی در بازی‌های رایانه‌ای می‌توانند تجربه‌های اخلاقی و دینی کاربران را شکل داده و سبب بازآفرینی یا تحول درک آنها از این مفاهیم شوند. روش پژوهش تحلیلی-تفسیری و مبتنی بر ارزیابی نمونه‌هایی از بازی‌های روایی و چندنفره آنلاین است که در آنها مفاهیم اخلاقی و دینی برجسته‌اند. بر پایه نتایج پژوهش، بازی‌های رایانه‌ای، ظرفیت بالایی برای تأثیرگذاری بر هویت کاربران دارند و از طریق روایت‌های تعاملی و ساز و کارهای انتخاب اخلاقی، کاربران را با چالش‌های معنوی مواجه می‌کنند که می‌تواند سبب تأمل، بازاندیشی و تغییر در باورهای دینی و اخلاقی آنان شود. همچنین، بازی‌های آنلاین با ایجاد جوامع دیجیتال، امکان تعامل معنوی کاربران را فراهم کرده و به شکل‌گیری هویت دینی جمعی در فضای دیجیتال کمک می‌کنند.

کلیدواژه‌ها

بازی‌های رایانه‌ای، روایت‌های تعاملی، معنویت دیجیتال، تجربه‌های اخلاقی، تجربه‌های دینی.

* استادیار گروه هنرهای رسانه‌ای، دانشکده دین و رسانه، دانشگاه صداوسیما، قم، ایران. | ali.razizadeh@iribu.ac.ir (نویسنده مسئول)

** استاد گروه مطالعات عالی هنر، دانشکده هنرهای تجسمی، دانشکدگان هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران. | hasan.bolkhari@ut.ac.ir

*** مدرس گروه هنرهای نمایشی، دانشکده هنر ایران، تهران، ایران. | barahimi1386@gmail.com

**** دانشیار گروه نمایش دانشکده هنر، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. | m.aref@iauctb.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۶ | تاریخ تأیید: ۱۴۰۴/۰۱/۱۸

■ رازی‌زاده، علی؛ بلخاری قهی، حسن؛ براهیمی، منصور؛ عارف، محمد. (۱۴۰۳). معنویت دیجیتال در بازی‌های رایانه‌ای: تحلیل تجربه‌های اخلاقی و دینی در بستر روایت‌های تعاملی. فصلنامه اخلاق پژوهی. ۷(۲۵)، ۸۴-۶۵.

doi: 10.22034/ethics.2025.51805.1739

مقدمه

در دنیای معاصر، بازی‌های رایانه‌ای به عنوان یک رسانه گسترده و اثرگذار در فرهنگ دیجیتال شناخته می‌شوند. این رسانه نه تنها به عنوان ابزاری برای سرگرمی و تفریح مطرح است، بلکه به بستری برای تجربه و بازنمایی مفاهیم پیچیده‌تری همچون مسائل فرهنگی، اجتماعی و دینی تبدیل شده است. در این میان، مفهوم «معنویت دیجیتال» به عنوان پدیده‌ای نوظهور توجه پژوهشگران را به خود جلب کرده است. معنویت دیجیتال به تجربه‌های معنوی، دینی و اخلاقی اشاره دارد که در محیط‌های دیجیتال و از طریق تعامل کاربران با فضاهای مجازی، به‌ویژه بازی‌های رایانه‌ای، شکل می‌گیرد. این پدیده نشان‌دهنده تحول در نحوه درک و تجربه معنویت در عصر فناوری‌های دیجیتال است و بررسی آن می‌تواند ابعاد جدیدی از تعامل میان دین، اخلاق و تکنولوژی را آشکار سازد.

معنویت دیجیتال صرفاً به حضور مضامین دینی در بازی‌های رایانه‌ای محدود نمی‌شود، بلکه به نحوه تأثیرگذاری محیط‌های مجازی بر تجربه‌های درونی، باورها و انتخاب‌های اخلاقی کاربران نیز مرتبط است. در این زمینه، بازی‌های رایانه‌ای به‌ویژه آن‌ها که دارای روایت‌های تعاملی و ساختارهای تصمیم‌گیری اخلاقی هستند، امکان تجربه‌های جدیدی از معنویت و اخلاق را فراهم می‌کنند. کاربران در این بازی‌ها با انتخاب‌های اخلاقی و معنوی مواجه می‌شوند که می‌توانند بر درک آنها از مفاهیم اخلاقی و معنوی تأثیر بگذارند. این انتخاب‌ها نه تنها مسیر داستانی بازی را تغییر می‌دهند، بلکه به فرایند شکل‌گیری هویت اخلاقی و دینی کاربران در فضای دیجیتال کمک می‌کنند. افزون بر این، ویژگی‌های چندنفره و تعاملات اجتماعی در این بازی‌ها سبب می‌شود که تجربه‌های معنوی و اخلاقی نه تنها در سطح فردی، بلکه به صورت جمعی نیز مورد بازاندیشی و تفسیر قرار گیرند.

رابطه میان معنویت دیجیتال و اخلاق در این زمینه حائز اهمیت است. اخلاق، به عنوان مجموعه‌ای از اصول و ارزش‌های رفتاری، در بازی‌های رایانه‌ای می‌تواند در چارچوب انتخاب‌های کاربران و تأثیرات آنها بر داستان بازی و دیگر کاربران معنا پیدا کند. به عبارت دیگر، تجربه‌های معنوی در این محیط‌ها به طور مستقیم با تصمیم‌گیری‌های اخلاقی درهم‌تنیده هستند. کاربران در این فضاها با موقعیت‌هایی روبه‌رو می‌شوند که انتخاب‌های آنها می‌تواند بازتابی از باورها، ارزش‌ها و دغدغه‌های معنوی آنها باشد. به‌ویژه در بازی‌های نقش‌آفرینی، کاربران با تصمیمات پیچیده‌ای مواجه می‌شوند که بر هویت شخصیتی و مسیر معنوی آنها در

۶۶

فصلنامه علمی-پژوهشی اخلاق پژوهی

سال هفتم

شماره چهارم

زمستان ۱۴۰۳

بازی تأثیرگذار است. این موضوع نشان می‌دهد که تجربه‌های معنوی در بازی‌های رایانه‌ای نه تنها مفاهیمی انتزاعی نیستند، بلکه به‌طور عملی در کنش‌های کاربران و بازتاب آنها در محیط دیجیتال نقش دارند. بنابراین، بازی‌های رایانه‌ای به بستری برای بسط و بازاندیشی مفاهیم اخلاقی و معنوی تبدیل می‌شوند که در آن، افراد در فرایندی تعاملی و تجربی با این مفاهیم مواجه می‌شوند.

با توجه به این چارچوب، این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش اصلی است که چگونه روایت‌های تعاملی در بازی‌های رایانه‌ای می‌توانند معنویت دیجیتال را شکل داده و تجربه‌های اخلاقی و دینی کاربران را تحت تأثیر قرار دهند و به بازآفرینی یا تحوّل درک آنها از این مفاهیم منجر شوند؟ اهمیت این پرسش در آن است که بازی‌های رایانه‌ای در دنیای معاصر نقشی فراتر از سرگرمی ایفا کرده و به ابزاری برای تفسیر و تجربه معانی عمیق‌تری از اخلاق و معنویت تبدیل شده‌اند. بررسی این موضوع می‌تواند به شناخت بهتر از نقش بازی‌های رایانه‌ای در شکل‌دهی به هویت دینی و اخلاقی افراد در عصر دیجیتال کمک کند. همچنین، تحلیل چگونگی ادغام مفاهیم اخلاقی و معنوی در بستر بازی‌های رایانه‌ای می‌تواند به درک دقیق‌تری از تحوّل معنویت در دوران معاصر و تأثیرات فناوری بر آن منجر شود.

پیشینه و چارچوب مفهومی پژوهش

با گسترش فضای دیجیتال، مطالعه رابطه میان دین، اخلاق، معنویت و رسانه‌های تعاملی اهمیت روزافزونی یافته است، به‌ویژه در بستر بازی‌های رایانه‌ای که به واسطه ظرفیت‌های گسترده‌ای که در اختیار دارد، تجربه‌های منحصر به فردی برای کاربران ایجاد می‌کند. درک این مسئله که چگونه فضاهای مجازی بر تجربه‌های اخلاقی و معنوی اثر می‌گذارند، برای شناخت رابطه میان ایمان و فناوری مدرن ضروری است. در همین زمینه و در مقاله‌ای با عنوان «نظریه‌پردازی دین در بازی‌های دیجیتال»^۱، نویسندگان به بررسی چارچوب‌های نظری دین در بازی‌های دیجیتال پرداخته‌اند. آنها استدلال می‌کنند که بازی‌های دیجیتال نه تنها به عنوان ابزار سرگرمی، بلکه به عنوان فضاهایی برای شکل‌گیری هویت دینی و معنوی کاربران عمل می‌کنند (Heidbrink et al., 2014). این پژوهش به فهم بهتر این مسئله کمک می‌کند که چگونه بازی‌های دیجیتال می‌توانند به بسترهایی برای درک،

1. «Theorizing Religion in Digital Games»

تجربه و بازتفسیر مفاهیم دینی تبدیل شوند. در همین راستا و در مقاله‌ای با عنوان «واقعیت مجازی به عنوان یک تجربه معنوی»^۱، نویسندگان دیدگاهی متفاوت ارائه داده و استدلال می‌کنند که واقعیت مجازی می‌تواند بستری قدرت‌مند برای تجربیات معنوی باشد. آنها بر این باورند که با شناخت درست ماهیت دین، می‌توان توضیح داد که چگونه فضاها، مجازی، از جمله بازی‌های رایانه‌ای، می‌توانند تجربه‌های معنوی را که معمولاً در مکان‌های مقدس فیزیکی رخ می‌دهند، بازتولید یا حتی تقویت کنند (Hornbeck & Barrett, 2008).

اثر دیگری با عنوان خدا در ماشین: بازی‌های رایانه‌ای به عنوان جستاری معنوی^۲، به بررسی بازی‌های رایانه‌ای از منظر فلسفی و دینی می‌پردازد و آنها را به عنوان بستری برای تجربه‌های معنوی و اخلاقی معرفی می‌کند. نویسنده نشان می‌دهد که برخلاف دیدگاه‌های رایج، بازی‌ها می‌توانند به مفاهیمی مانند اختیار و جبر، عدالت، گناه، مرگ و رستاخیز بپردازند و حالتی از آگاهی ایجاد کنند که به تجربه‌های معنوی شباهت دارد. این اثر بر اهمیت بازی‌ها به عنوان ابزارهای تربیت اخلاقی تأکید کرده و معتقد است که درگیری ذهن و بدن در بازی‌ها، تجربه‌ای متفاوت با رسانه‌های سنتی ایجاد می‌کند. افزون بر تحلیل جایگاه کنونی بازی‌های رایانه‌ای، نویسنده به محدودیت‌های آنها نیز اشاره کرده و امکان تحول و پیشرفت این رسانه را بررسی می‌کند. در مجموع، کتاب با رویکردی بینارشته‌ای، ارتباط میان فلسفه، دین و بازی‌های رایانه‌ای را واکاوی کرده و دیدگاه جدیدی برای تحلیل این رسانه ارائه می‌دهد (Leibovitz, 2013).

همچنین، در کتاب الهیات عامه در بازی‌های رایانه‌ای: تولید و بازی با دین^۳، نویسنده به چگونگی گنجاندن دین در تولید و محتوای بازی‌های رایانه‌ای پرداخته است. او بر اهمیت فرهنگ عامه در بازتفسیر مفاهیم دینی در بازی‌ها تأکید دارد و نشان می‌دهد که چگونه این رسانه‌ها به ابزاری برای ارائه و حتی تغییر مفاهیم دینی در زمینه‌ای مدرن و دیجیتال تبدیل شده‌اند (de Wildt, 2023). در ادامه، و در مجموعه مقالاتی با عنوان دین دیجیتال: فهم گُنش دینی در رسانه‌های دیجیتال^۴، نویسندگان چارچوبی کلی برای بررسی دین در فضای دیجیتال ارائه می‌دهند. آنها بر این باورند که سکوها (پلتفرم‌ها)ی دیجیتال در حال تبدیل شدن به فضاهای مهمی برای تجربه‌های دینی هستند و بازی‌های رایانه‌ای نیز به عنوان بخشی از این روند،

1. *Virtual Reality as a Spiritual Experience*

2. *God in the Machine: Video Games as Spiritual Pursuit*

3. *The Pop Theology of Videogames: Producing and Playing with Religion*

4. *Digital Religion: Understanding Religious Practice in Digital Media*

می‌توانند به بستری برای تعامل و بازآفرینی هویت دینی تبدیل شوند (Campbell & Tsuria, 2023). در نهایت و در کتاب کنش‌های تخیلی معنویت یک: رسانه‌های تعاملی^۱، مجموعه‌ای از نویسندگان در مقاله‌های مختلف به بررسی چگونگی تلفیق باورها، عرفان، دین و معنویت در جهان‌های خیالی، چه تعاملی و چه غیرتعاملی، می‌پردازند. این جلد نخست از مجموعه، بر رسانه‌های تعاملی و جهان‌های مجازی تمرکز دارد؛ از جمله قلمروهای دیجیتالی بازی‌های رایانه‌ای و برنامه‌های واقعیت مجازی. این کتاب تحلیل‌های متعددی را در زمینه نقش معنویت در تسهیل گیم‌پلی، بازنمایی فضاهای مقدس و معماری در جغرافیای بازی‌های رایانه‌ای، حضور دین در این بازی‌ها و عملکرد دراماتیک اعمال معنوی در بازی‌های رایانه‌ای و رومیزی ارائه می‌دهد.

پژوهش حاضر - برای نخستین بار - نمایی جامع از مناسک بازی به عنوان انگیزه‌های معنوی و بازنمایی معنویت در بسترهای مختلف رسانه‌ای را عرضه می‌کند. در این پژوهش، معنویت نه تنها به عنوان یک موضوع روایی، بلکه به عنوان عاملی اثرگذار بر تجربه و تعامل کاربر مورد توجه قرار گرفته است. بررسی نقش فضاهای مقدس و معماری در جغرافیای بازی‌های رایانه‌ای نشان می‌دهد که طراحی محیط‌های معنوی و مذهبی در بازی‌ها می‌تواند تجربه‌ای منحصر به فرد برای کاربران ایجاد کند.

همچنین، این اثر به تحلیل نحوه ادغام مفاهیم دینی در مکانیک‌های گیم‌پلی پرداخته و نشان داده است که چگونه عناصر معنوی می‌توانند به عنوان انگیزه‌ای برای پیشبرد بازی عمل کنند. از دیگر مباحث کلیدی این کتاب، مطالعه بر روی نقش اعمال معنوی و دینی در بازی‌های رایانه‌ای است. این پژوهش تأکید دارد که چنین اعمالی می‌توانند افزون بر ارائه محتوای روایی، ساختار دراماتیک بازی را نیز تحت تأثیر قرار دهند (Marcato & Schniz, 2023).

از سوی دیگر و در کتاب جوامع بازی: فرهنگ‌های نوظهور در بازی‌های چندنفره و جهان‌های مجازی^۲؛ نویسنده بررسی کرده است که چگونه بازی‌های چندنفره و دنیای مجازی، فرهنگ‌های نوظهوری ایجاد می‌کنند که در آن کاربران نه تنها با محتوای بازی، بلکه با یکدیگر در تعامل قرار می‌گیرند و این تعاملات می‌تواند ابعاد معنوی و اجتماعی عمیقی داشته باشد. نویسنده بر نقش این جوامع در شکل‌گیری هویت جمعی معنوی تأکید دارد و نشان می‌دهد که چگونه محیط‌های آنلاین به فضاهایی برای بحث و اجرای ارزش‌های دینی و اخلاقی تبدیل می‌شوند (Pearce, 2011).

1. Fictional Practices of Spirituality I: Interactive Media

2. Communities of Play: Emergent Cultures in Multiplayer Games and Virtual Worlds

همچنین در کتابی با عنوان بازی‌های رایانه‌ای چه چیزی درباره یادگیری و سواد به ما می‌آموزند^۱، نویسنده استدلال می‌کند که بازی‌های رایانه‌ای، از طریق ساختارهای تعاملی و روایتی خود، می‌توانند مفاهیم اخلاقی و معنوی را آموزش دهند (Gee, 2014). اگر چه این مطالعه به‌طور مستقیم به دین نمی‌پردازد، اما نظریه‌های آن درباره یادگیری و تصمیم‌گیری اخلاقی در بازی‌ها به فهم بهتر شکل‌گیری هویت معنوی کاربران کمک می‌کند. در کتاب دیگری با عنوان فرهنگ همگرایی: جایی که رسانه‌های قدیم و جدید به هم برخورد می‌کنند^۲، نویسنده به بررسی تعامل رسانه‌های سنتی و دیجیتال می‌پردازد و پیامدهای آن را برای بازنمایی و تفسیر روایت‌های دینی در بازی‌های دیجیتال تحلیل می‌کند. او بر نقش فرهنگ مشارکتی تأکید دارد که در آن کاربران به‌طور فعال در تولید و تفسیر محتوای دینی مشارکت می‌کنند و همین امر موجب ایجاد برداشت‌های جدید از دین در بستر دیجیتال می‌شود (Jenkins, 2008).

مجموعه این مطالعات نشان می‌دهند که بازی‌های رایانه‌ای در حال تغییر از صرفاً یک رسانه سرگرمی به بستری برای تجربه‌های معنوی، اخلاقی و دینی هستند. این پژوهش‌ها نقش بازی‌های دیجیتال در شکل‌گیری هویت کاربران را برجسته می‌کنند و بر اهمیت تعامل کاربران با ساختارهای روایی و انتخاب‌های اخلاقی در این فضاها تأکید دارند. با این حال، پژوهش حاضر از این مطالعات فراتر می‌رود و به‌طور خاص بر چگونگی تأثیر انتخاب‌های اخلاقی و دینی در روایت‌های تعاملی بازی‌های رایانه‌ای بر شکل‌گیری معنویت دیجیتال کاربران تمرکز دارد. این پژوهش تلاش می‌کند تا با تحلیل تعامل میان ساختارهای روایی و تصمیم‌گیری‌های اخلاقی درک عمیق‌تری از چگونگی نقش‌آفرینی بازی‌های رایانه‌ای در فرایندهای معنوی کاربران ارائه دهد. نوآوری این پژوهش در پرداختن به معنویت دیجیتال از منظر تصمیم‌گیری‌های اخلاقی و تجربه‌های جمعی در بازی‌های آنلاین است و تلاش می‌کند تا نشان دهد که چگونه این انتخاب‌ها می‌توانند تجربه‌های معنوی را در بستر دیجیتال شکل دهند و توسعه دهند.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از روش تحلیلی-تفسیری برای بررسی معنویت دیجیتال در بازی‌های رایانه‌ای و

1. What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy
2. Convergence Culture: Where Old and New Media Collide

تأثیر آن بر تجربه‌های اخلاقی و دینی کاربران بهره برده است. این پژوهش به تحلیل روایت‌های تعاملی، انتخاب‌های کاربران و نحوه تأثیر این عناصر بر درگیری اخلاقی و معنوی در بازی‌ها پرداخته است. در انتخاب بازی‌های مورد بررسی، تأکید بر بازی‌های نقش‌آفرینی و بازی‌های آنالاین چندنفره بوده است؛ زیرا این بازی‌ها به‌طور برجسته بر ساختار داستانی، انتخاب‌های کاربران و توانایی آنها در مواجهه با معضلات اخلاقی و معنوی تمرکز دارند.

این بازی‌های رایانه‌ای که به صورت مستقیم مورد تجربه و تحلیل قرار گرفته‌اند، به کاربران امکان می‌دهند که با انتخاب‌های خود داستان را شکل دهند و بر دنیای بازی، شخصیت‌ها و حتی موقعیت اخلاقی خود تأثیر بگذارند. بازی‌های رایانه‌ای مانند *The Witcher 3: Wild Hunt*، *World of Warcraft*، *The Elder Scrolls V: Skyrim*، *Mass Effect*، *Final Fantasy XIV* به دلیل عمق روایت، گنجاندن مضامین دینی یا معنوی و تنوع انتخاب‌های اخلاقی و معنوی، به عنوان نمونه‌های اصلی برای بررسی در این پژوهش انتخاب شدند.

داده‌های پژوهش از طریق روش تحلیلی-تفسیری در بازی‌های انتخابی جمع‌آوری شدند، به‌طوری‌که جزئیات ساختار داستانی، انتخاب‌های اخلاقی و معضلات معنوی بازی‌ها بررسی شد. روش تحلیلی-تفسیری این امکان را فراهم می‌آورد که داده‌های بازی‌ها نه تنها در سطح ظاهری، بلکه در لایه‌های عمیق‌تر معنایی مورد بررسی قرار گیرند. از این‌رو، در این پژوهش، تحلیل روایت‌ها و تعاملات کاربران در این بازی‌ها از طریق بررسی ساختار داستانی، دیالوگ‌ها، انتخاب‌های معنوی و اخلاقی و واکنش‌های کاربران به این تصمیمات انجام شده است.

در راستای انجام این پژوهش، از نظریه‌های مرتبط با روایت‌های تعاملی (Lacombe et al., 2019; McRae, 2024)، مطالعات دین دیجیتال (Campbell & Bellar, 2022) و نظریات هویت اخلاقی و دینی در فضای مجازی (Moeller & D'Ambrosio, 2021) استفاده شده است. این چارچوب نظری به تحلیل بهتر انتخاب‌های کاربران و نحوه درک آنها از مقولات اخلاقی و معنوی در بازی‌ها کمک می‌کند. تحلیل این داده‌ها نشان می‌دهد که معنویت دیجیتال در بازی‌های رایانه‌ای می‌تواند به دو صورت تجربه شود؛ نخست، از طریق روایت‌های بازی که کاربران را در معرض مفاهیم معنوی قرار می‌دهد و دوم، از طریق انتخاب‌های اخلاقی که مستقیماً بر نحوه پیشروی بازی و شکل‌گیری هویت کاربر در فضای دیجیتال تأثیر می‌گذارد. این دو بُعد به‌طور هم‌زمان در بسیاری از بازی‌های مورد مطالعه حضور دارند و درک معنویت دیجیتال را پیچیده‌تر می‌سازند. افزون بر این، تعاملات اجتماعی در بازی‌های چندنفره آنالاین مانند *World of Warcraft* نشان می‌دهد که

معنویت دیجیتال می‌تواند در یک بستر جمعی نیز تجربه شود؛ به گونه‌ای که کاربران با یکدیگر در مورد باورها و ارزش‌های معنوی خود بحث کرده و آنها را در فضای بازی اعمال می‌کنند. با توجه به این یافته‌ها، پژوهش حاضر تلاش دارد نشان دهد که بازی‌های رایانه‌ای نه تنها فضاهایی برای سرگرمی هستند، بلکه می‌توانند بستری برای تأملات اخلاقی و دینی باشند. این فضاها به کاربران امکان می‌دهند که در مواجهه با چالش‌های اخلاقی و تصمیمات دشوار، ارزش‌های خود را بازتعریف کرده و معنای جدیدی به هویت معنوی خود در فضای دیجیتال ببخشند.

بازی‌های رایانه‌ای به مثابه بستری برای تجربه‌های اخلاقی و دینی در دنیای دیجیتال

در دنیای معاصر، فناوری‌های دیجیتال نه تنها نحوه تعامل ما با اطلاعات را تغییر داده‌اند، بلکه بر مفاهیم بنیادینی مانند اخلاق و معنویت نیز اثر گذاشته‌اند. یکی از عرصه‌هایی که این تأثیر را به وضوح می‌توان مشاهده کرد، بازی‌های رایانه‌ای است. بازی‌های دیجیتال دیگر صرفاً ابزاری برای سرگرمی به حساب نمی‌آیند، بلکه به بستری برای تأمل اخلاقی و تجربه‌های معنوی تبدیل شده‌اند. این تحول، امکان بازاندیشی در مفاهیم دینی و اخلاقی را در بسترهای جدیدی فراهم کرده و تجربه‌های فردی و جمعی کاربران را دگرگون ساخته است.

با ورود مفاهیم اخلاقی و دینی به فضای دیجیتال، به ویژه در بازی‌های رایانه‌ای، شاهد شکل‌گیری نوعی جدید از تعامل انسان با فناوری هستیم که در آن، تجربه‌های معنوی و اخلاقی نه در مکان‌های سنتی مانند عبادتگاه‌ها، بلکه در محیط‌های مجازی و تعاملی شکل می‌گیرند. این تجربه‌های دیجیتالی، نوعی بازتعریف از معنویت و دین‌داری در عصر دیجیتال به حساب می‌آیند که می‌تواند تأثیر عمیقی بر هویت فردی و جمعی کاربران داشته باشد. بازی‌های رایانه‌ای از طریق ویژگی‌های منحصر به فرد خود، مانند روایت‌های تعاملی، انتخاب‌های اخلاقی و ایجاد جوامع دیجیتال، زمینه‌ای برای تفکر درباره مفاهیم اخلاقی و معنوی فراهم می‌کنند که می‌تواند به فزاینده‌تر شدن تجربه‌های صرفاً سرگرم‌کننده منجر شود.

در گذشته، تجربه‌های اخلاقی و معنوی عمدتاً در محیط‌های فیزیکی رخ می‌دادند، اما در دنیای مدرن، فضای دیجیتال این امکان را فراهم آورده که معنویت را بتوان به گونه‌ای متفاوت، اما همچنان معتبر، تجربه کرد. این تجربه‌ها می‌توانند فردی باشند، جایی که کاربران در طول روایت بازی درگیر انتخاب‌های اخلاقی و تفکر در مورد مفاهیم فلسفی و معنوی می‌شوند، یا جمعی،

به‌طوری که در بازی‌های چندنفره آنلاین، تعامل اجتماعی می‌تواند بستر مناسبی برای بحث‌های اخلاقی و شکل‌گیری هویت معنوی کاربران فراهم کند.

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های بازی‌های رایانه‌ای که آنها را از دیگر رسانه‌های دیجیتال متمایز می‌کند، روایت‌های تعاملی آنهاست. بر خلاف رسانه‌های سنتی که انتقال مفاهیم دینی و اخلاقی را عمدتاً از طریق روایت‌های یک‌طرفه و خطی انجام می‌دهند، بازی‌های رایانه‌ای به کاربر این امکان را می‌دهند که از طریق انتخاب‌های خود در داستان بازی تأثیر بگذارد و معنایی شخصی‌تر از مفاهیم دینی و معنوی به دست آورد. این ویژگی موجب می‌شود که کاربران نه تنها دریافت‌کننده پیام‌های اخلاقی باشند، بلکه در خلق و تفسیر آنها نیز نقش داشته باشند.

از سوی دیگر، این تعامل به کاربران اجازه می‌دهد که در موقعیت‌هایی قرار بگیرند که در دنیای واقعی ممکن است کمتر با آنها مواجه شوند. برای مثال، در بسیاری از بازی‌ها، کاربران در شرایطی قرار می‌گیرند که مجبور به انتخاب میان دو گزینه سخت و پیچیده هستند. این انتخاب‌ها می‌توانند شامل تصمیم‌گیری بین نجات جان یک فرد یا قربانی کردن او برای رسیدن به یک هدف بزرگ‌تر باشند. در بازی‌هایی مانند *The Witcher 3: Wild Hunt* و *Mass Effect*، چنین انتخاب‌هایی بخشی جدایی‌ناپذیر از گیم‌پلی هستند و کاربران را وادار می‌کنند که درباره ارزش‌های اخلاقی خود تأمل کنند. این موقعیت‌ها می‌توانند زمینه‌ای برای تفکر در مورد مفاهیمی؛ چون عدالت، ایثار وفاداری و مسئولیت‌پذیری فراهم آورند و تجربه‌ای از پیامدهای تصمیمات اخلاقی را در محیطی امن و کنترل‌شده ارائه دهند.

بسیاری از بازی‌های رایانه‌ای نیز مفاهیم دینی و معنوی را مستقیماً در روایت و دنیای خود جای داده‌اند. این مفاهیم می‌توانند شامل موضوعاتی همچون حیات پس از مرگ، مفهوم گناه و رستگاری، نبرد میان خیر و شر و جست‌وجوی حقیقت باشند. برای نمونه، در بازی *The Elder Scrolls V: Skyrim*، سیستم اعتقادی و پرستش خدایان مختلف بخش مهمی از دنیای بازی را تشکیل می‌دهد و انتخاب‌های کاربر در این زمینه می‌تواند مسیر داستانی را تغییر دهد. به همین ترتیب، در بازی *Final Fantasy XIV* باورهای دینی و آیین‌های مذهبی در ساختار فرهنگی دنیای بازی نقش کلیدی دارند و کاربران می‌توانند با این عناصر تعامل داشته باشند. این بازنمایی‌ها به کاربران این امکان را می‌دهند که در محیطی غیرمستقیم، اما تأثیرگذار، با مفاهیم معنوی آشنا شوند و در مورد آنها واکنش نشان دهند.

علاوه بر بازنمایی مستقیم مفاهیم دینی، برخی بازی‌ها از استعاره‌ها و نمادهای معنوی برای

ایجاد تجربه‌های عمیق‌تر استفاده می‌کنند. بازی‌هایی مانند *Journey* بدون دیالوگ و تنها از طریق طراحی بصری و موسیقی، تجربه‌ای از جست‌وجوی معنوی را برای کاربر فراهم می‌کنند. در این بازی، شخصیت اصلی سفری را آغاز می‌کند که می‌توان آن را نمادی از مسیر رشد معنوی دانست. این سفر با چالش‌هایی همراه است که موانع زندگی و تلاش برای رسیدن به آگاهی و روشنی را بازتاب می‌دهد. این رویکرد غیرمستقیم، اما تأثیرگذار می‌تواند کاربران را بدون ارائه یک پیام مشخص دینی، به تفکر درباره مفاهیم عمیق انسانی سوق دهد.

علاوه بر تجربه‌های فردی، بازی‌های آنلاین چندنفره محیطی را فراهم می‌کنند که در آن کاربران می‌توانند به‌طور جمعی درگیر تعاملات اخلاقی و معنوی شوند. در این بازی‌ها، کاربران گروه‌هایی را تشکیل می‌دهند که ممکن است بر اساس ارزش‌های اخلاقی خاصی فعالیت کنند، از یک‌دیگر حمایت کنند و حتی مراسم‌های مجازی برگزار کنند که می‌تواند نوعی از تجربه معنوی محسوب شود. برای مثال، در بازی‌هایی مانند *World of Warcraft* و *Final Fantasy XIV*، کاربران در جوامع دیجیتال قرار می‌گیرند که در آنها تعاملات اجتماعی اهمیت بسیاری دارد. برخی از این جوامع بر پایه اصولی همچون کمک به دیگران، رعایت انصاف و احترام متقابل بنا شده‌اند که می‌توانند به تجربه‌ای اخلاقی و معنوی برای کاربران تبدیل شوند.

تأثیر معنویت دیجیتال بر هویت کاربران نیز یکی از جنبه‌های مهم این پدیده است. بازی‌های رایانه‌ای می‌توانند به کاربران این امکان را بدهند که هویت دینی و معنوی خود را در فضایی آزادانه‌تر تجربه کنند. برای مثال، افرادی که در زندگی واقعی با محدودیت‌های فرهنگی یا اجتماعی در ابراز باورهای خود مواجه‌اند، ممکن است در دنیای بازی محیطی را بیابند که در آن بتوانند باورهای خود را بدون ترس از قضاوت دیگران بیان کنند. همچنین، بازی‌ها می‌توانند به کاربران کمک کنند تا پیامدهای انتخاب‌های اخلاقی خود را بهتر درک کنند و حساسیت بیشتری نسبت به مسائل اخلاقی در زندگی واقعی پیدا کنند.

در مجموع، بازی‌های رایانه‌ای از نقش سنتی خود به عنوان ابزارهای سرگرمی فراتر رفته و به بستری برای تجربه‌های اخلاقی و معنوی تبدیل شده‌اند. از طریق روایت‌های تعاملی، انتخاب‌های اخلاقی، بازنمایی مفاهیم دینی و تعاملات جمعی در بازی‌های آنلاین، کاربران این فرصت را پیدا می‌کنند که معنویت را در بستر دیجیتال تجربه کنند. این تجربه‌ها می‌توانند تأثیرات ماندگاری بر هویت دینی و اخلاقی کاربران داشته باشند؛ به گونه‌ای که نه تنها بر تجربه‌های درون بازی، بلکه بر نگرش و رفتار آنها در دنیای واقعی نیز اثرگذار باشند. مطالعه معنویت دیجیتال در بازی‌های

رایانه‌ای می‌تواند به درک عمیق‌تری از تعامل میان دین، اخلاق و فناوری کمک کند و به تحلیل دقیق‌تری از تأثیرات بازی‌های دیجیتال بر تفکر معنوی و اخلاقی کاربران منجر شود.

تحلیل تجربه‌های اخلاقی و دینی در بازی‌های رایانه‌ای

بازی‌های رایانه‌ای به عنوان یک رسانه تعاملی، بستری منحصر به فرد برای تجربه و تأمل اخلاقی فراهم می‌کنند. بر خلاف رسانه‌های سنتی که در آنها مخاطب معمولاً نقش منفعل دارد، در بازی‌های رایانه‌ای کاربران به عنوان بازیگران فعال در روند روایت مشارکت می‌کنند و در موقعیت‌هایی قرار می‌گیرند که نیازمند تصمیم‌گیری‌های اخلاقی هستند. این تصمیمات که ممکن است در قالب انتخاب‌های ساده بین خیر و شر یا در موقعیت‌های پیچیده‌تر مانند فداکاری، عدالت، یا وفاداری مطرح شوند، می‌توانند بر تجربه اخلاقی و هویت کاربران تأثیر عمیقی بگذارند. بازی‌های رایانه‌ای نه تنها کاربران را به تفکر درباره مفاهیم اخلاقی و پیامدهای تصمیماتشان وامی‌دارند، بلکه تجربه‌ای تعاملی از مفاهیم انسانی و ارزشی را ارائه می‌کنند که می‌تواند تأمل اخلاقی و درک جدیدی از اخلاقیات را در فضای دیجیتال ایجاد کند.

در بسیاری از بازی‌ها، تجربه اخلاقی کاربران از طریق انتخاب‌هایی که در طول روایت انجام می‌دهند، شکل می‌گیرد. برای مثال، در بازی‌هایی مانند *The Elder Scrolls V: Skyrim* کاربران با انتخاب‌های متعددی روبه‌رو می‌شوند که بعضی از آنها ارتباط مستقیمی با مفاهیم اخلاقی دارند. این انتخاب‌ها می‌توانند شامل تصمیماتی در مورد نحوه تعامل با دیگر شخصیت‌ها، انتخاب بین وفاداری و خیانت، یا رعایت عدالت در مقابل منافع شخصی باشند. این گونه انتخاب‌ها بر روند داستان بازی و سرنوشت شخصیت‌ها تأثیر می‌گذارند، اما مهم‌تر از آن، بر درک و تجربه اخلاقی کاربر نیز اثر دارند.

از آنجا که بازی‌های رایانه‌ای به کاربران این فرصت را می‌دهند که پیامدهای تصمیمات خود را به صورت مستقیم تجربه کنند، آنها می‌توانند به بستری برای تأمل در مورد اصول اخلاقی فردی و اجتماعی تبدیل شوند.

یکی از ویژگی‌های کلیدی بازی‌های رایانه‌ای که تأثیر بسزایی بر تجربه اخلاقی کاربران دارد، ماهیت تعاملی آنهاست. در حالی که رسانه‌های سنتی مانند ادبیات و سینما نیز می‌توانند مضامین اخلاقی پیچیده‌ای را به تصویر بکشند، بازی‌های رایانه‌ای این امکان را فراهم می‌آورند که کاربران

نه تنها شاهد پیامدهای اخلاقی اعمال باشند، بلکه مستقیماً آنها را تجربه کنند. برای مثال، در بازی *The Last of Us* کاربران در موقعیت‌های دشوار اخلاقی قرار می‌گیرند که در آنها باید میان بقا و اصول اخلاقی یکی را انتخاب کنند. این بازی با ارائه موقعیت‌هایی که در آنها مرز بین درست و غلط کاملاً مشخص نیست، کاربران را وادار می‌کند تا دربارهٔ اخلاقیات تصمیمات خود بیندیشند. انتخاب‌های کاربران در این بازی نه تنها بر سرنوشت شخصیت‌های بازی، بلکه بر درک آنها از اصول اخلاقی و ارزشی تأثیر می‌گذارد. چنین تجربه‌هایی می‌توانند سبب شوند که کاربران در دنیای واقعی نیز نسبت به مفاهیم اخلاقی حساس‌تر شوند و دیدگاه‌های خود را در مورد خیر و شر بازبینی کنند.

بازی‌های آنلاین چند نفره نیز نقش مهمی در شکل‌گیری تجربه‌های اخلاقی دارند. در این نوع بازی‌ها، کاربران افزون بر تعامل با محیط بازی، با دیگر کاربران نیز در ارتباط هستند و انتخاب‌های اخلاقی آنها می‌تواند بر روابط اجتماعی و هنجارهای اخلاقی جوامع دیجیتال تأثیر بگذارد. برای مثال، در بازی‌هایی مانند *World of Warcraft* یا *Final Fantasy XIV* کاربران در گروه‌هایی قرار می‌گیرند که نیاز به همکاری و تصمیم‌گیری جمعی دارند. در این فضاها، انتخاب‌های فردی می‌توانند پیامدهای گسترده‌تری بر جامعه کاربران داشته باشند. برای نمونه، تصمیم یک کاربر برای کمک به دیگران یا خیانت به هم‌تیمی‌های خود می‌تواند به شکل‌گیری اعتماد یا بی‌اعتمادی در جامعه مجازی منجر شود. این تعاملات که اغلب با چالش‌های اخلاقی واقعی همراه هستند، به کاربران این امکان را می‌دهند که مهارت‌های اخلاقی و اجتماعی خود را در یک بستر دیجیتال تمرین کنند.

یکی دیگر از ابعاد مهم تجربه اخلاقی در بازی‌های رایانه‌ای، نحوه بازنمایی مفاهیم اخلاقی در این بازی‌هاست. برخی بازی‌ها مستقیماً انتخاب‌های اخلاقی را در قالب سیستم‌های تصمیم‌گیری دوتایی (مثلاً خیر در مقابل شر) ارائه می‌دهند، در حالی که برخی دیگر از بازی‌ها مفاهیم اخلاقی را در لایه‌های زیرین داستان خود جای می‌دهند. بازی‌هایی مانند *Journey* نمونه‌ای از این نوع تجربه اخلاقی هستند. در این بازی، کاربران بدون استفاده از زبان و تنها از طریق تعاملات غیرکلامی با دیگران، مفاهیمی مانند همکاری، همدلی و فداکاری را تجربه می‌کنند. چنین بازی‌هایی نشان می‌دهند که تجربه‌های اخلاقی در بازی‌های رایانه‌ای می‌توانند فراتر از انتخاب‌های ساده بین خوب و بد باشند و به کاربران این امکان را بدهند که از طریق تجربه مستقیم، ارزش‌های اخلاقی را درک و تمرین کنند.

علاوه بر این، بازی‌های رایانه‌ای با شبیه‌سازی موقعیت‌های اخلاقی پیچیده، کاربران را در شرایطی قرار می‌دهند که نیاز به تصمیم‌گیری‌های دشوار دارند. برای مثال، در بازی *Spec Ops: The Line* کاربران در موقعیت‌هایی قرار می‌گیرند که در آنها مجبورند بین گزینه‌های مختلفی که همگی پیامدهای اخلاقی ناگوار دارند، یکی را انتخاب کنند. این بازی نشان می‌دهد که در برخی شرایط، هیچ پاسخ درست یا نادرستی وجود ندارد و هر تصمیمی که کاربر می‌گیرد، پیامدهای خاص خود را دارد. چنین تجربه‌هایی می‌توانند سبب شوند که کاربران نسبت به پیچیدگی‌های اخلاقی دنیای واقعی حساس‌تر شوند و درک عمیق‌تری از موقعیت‌های دشوار اخلاقی پیدا کنند.

در کنار این موارد، بازی‌های رایانه‌ای می‌توانند به بستری برای بازاندیشی درباره مفاهیم اخلاقی تبدیل شوند. از طریق تجربه مستقیم پیامدهای اخلاقی اعمال، کاربران این فرصت را پیدا می‌کنند که ارزش‌های اخلاقی خود را محک بزنند و در برخی موارد، حتی دیدگاه‌های خود را تغییر دهند. برای مثال، در برخی از بازی‌ها، کاربران ممکن است در ابتدا یک مسیر اخلاقی خاص را انتخاب کنند، اما پس از مشاهده پیامدهای تصمیماتشان، نگرش خود را تغییر دهند و در انتخاب‌های بعدی خود تجدیدنظر کنند. این فرایند یادگیری و بازاندیشی نشان می‌دهد که بازی‌های رایانه‌ای نه تنها می‌توانند ابزاری برای سرگرمی باشند، بلکه می‌توانند به عنوان یک ابزار آموزشی برای تقویت مهارت‌های تفکر اخلاقی نیز مورد استفاده قرار گیرند.

تحلیل تجربه‌های اخلاقی در بازی‌های رایانه‌ای نشان می‌دهد که این بازی‌ها می‌توانند تأثیر عمیقی بر درک کاربران از مفاهیم اخلاقی و ارزشی داشته باشند. از طریق تصمیم‌گیری‌های اخلاقی، تعاملات اجتماعی و روایت‌های تعاملی، بازی‌های رایانه‌ای به کاربران این امکان را می‌دهند که در موقعیت‌هایی قرار گیرند که آنها را به تفکر و بازاندیشی درباره اصول اخلاقی‌شان وادار کند. این تجربیات می‌توانند بر هویت فردی کاربران و هنجارهای اخلاقی جوامع دیجیتال تأثیرگذار باشند.

با توجه به این تأثیرات، پژوهش‌های آینده می‌توانند به بررسی چگونگی طراحی بازی‌هایی با انتخاب‌های اخلاقی عمیق‌تر و پیامدهای واقعی‌تر بپردازند. همچنین، مطالعه تعاملات کاربران در محیط‌های آنلاین می‌تواند درک بهتری از تأثیرات بازی‌های رایانه‌ای بر هنجارهای اجتماعی و ارزش‌های اخلاقی ارائه دهد. در نهایت، بازی‌های رایانه‌ای می‌توانند ابزاری قدرتمند برای آموزش و تجربه اخلاقی باشند و به کاربران کمک کنند تا در دنیای دیجیتال، مهارت‌های تفکر اخلاقی و تصمیم‌گیری را تمرین کنند.

نقش بازی‌های رایانه‌ای در تحوّل هویت اخلاقی و دینی

بازی‌های رایانه‌ای به عنوان یکی از رسانه‌های تأثیرگذار در دوران دیجیتال، فراتر از نقش سرگرمی خود، به بستری برای تجربه‌های معنوی و اخلاقی تبدیل شده‌اند. این رسانه تعاملی، کاربران را به دنیایی دعوت می‌کند که در آن انتخاب‌ها و تصمیمات نه تنها مسیر داستان را تغییر می‌دهند، بلکه می‌توانند هویت معنوی و اخلاقی آنها را نیز شکل دهند. این پدیده که در نتیجه تعامل مداوم کاربران با روایت‌های تعاملی و انتخاب‌های اخلاقی شکل می‌گیرد، به بررسی عمیق‌تر تأثیرات بازی‌های رایانه‌ای بر تحوّل هویت دینی و اخلاقی نیاز دارد.

یکی از نخستین مسائل قابل بررسی در این زمینه، تغییرات در نحوه تجربه معنویت در فضای دیجیتال است. در گذشته، هویت دینی و اخلاقی افراد عمدتاً از طریق ارتباطات اجتماعی در نهادهای سنتی مانند خانواده، جوامع دینی و محیط‌های آموزشی شکل می‌گرفت، اما با گسترش فضای دیجیتال، شکل‌گیری این هویت‌ها دیگر محدود به محیط‌های فیزیکی نیست و افراد می‌توانند در فضای مجازی نیز با مفاهیم دینی و اخلاقی روبه‌رو شوند. بازی‌های رایانه‌ای به‌طور خاص بستری فراهم می‌کنند که در آن کاربران نه تنها با این مفاهیم مواجه شوند، بلکه در فرایند تصمیم‌گیری‌های اخلاقی و معنوی مشارکت فعال داشته باشند. این امر سبب می‌شود که بازی‌ها نه تنها محلی برای بازنمایی این مفاهیم باشند، بلکه بستری برای تجربه و درک مستقیم آنها توسط کاربران نیز ایجاد کنند.

یکی از نمونه‌های بارز این تأثیرگذاری را می‌توان در بازی‌هایی مانند *Mass Effect* و *The Witcher 3: Wild Hunt* مشاهده کرد. در این بازی‌ها، کاربران در موقعیت‌هایی قرار می‌گیرند که در آنها باید میان خیر و شر، عدالت و فداکاری، یا حقیقت و دروغ انتخاب کنند. این انتخاب‌ها نه تنها بر روند داستان تأثیر می‌گذارند، بلکه بر درک کاربران از هویت اخلاقی و معنوی خود نیز تأثیرگذار هستند. برای مثال، در *Mass Effect*، کاربران باید تصمیم بگیرند که چگونه با نژادهای دیگر که هر یک دارای فرهنگ و باورهای خاص خود هستند، برخورد کنند. در بسیاری از موارد، بازی به کاربران این امکان را می‌دهد که نقش یک رهبر اخلاقی را ایفا کرده و تصمیماتی اتخاذ کنند که مستقیماً بر سرنوشت جهان بازی تأثیر می‌گذارد. این نوع انتخاب‌ها می‌توانند سبب شوند که کاربران نه تنها درباره پیامدهای تصمیمات خود تأمل کنند، بلکه به بررسی باورهای اخلاقی و معنوی خود نیز بپردازند.

از سوی دیگر، بازی‌هایی مانند *The Witcher 3: Wild Hunt* رویکردی پیچیده‌تر نسبت به

۷۸

فصلنامه علمی - پژوهشی اخلاق پژوهی

سال هفتم

شماره چهارم

زمستان ۱۴۰۳

مفاهیم اخلاقی دارند. در این بازی، خیر و شر به طور مطلق تعریف نشده‌اند و کاربران معمولاً در موقعیت‌هایی قرار می‌گیرند که در آنها انتخاب «درست» و «غلط» مشخص نیست. این امر سبب می‌شود که کاربران مجبور شوند تصمیماتی بگیرند که نه تنها بر روند داستان تأثیر می‌گذارند، بلکه نگرش آنها نسبت به مفاهیمی مانند عدالت وفاداری و مسئولیت را نیز تغییر می‌دهند. این بازی‌ها کاربران را وادار می‌کنند تا در مورد ماهیت اخلاقی انتخاب‌های خود تأمل کرده و هویت اخلاقی و دینی خود را در بستر دنیای دیجیتال بازتعریف کنند.

علاوه بر تأثیر بر هویت فردی، بازی‌های رایانه‌ای نقش مهمی در شکل‌گیری جوامع اخلاقی و معنوی در فضای دیجیتال ایفا می‌کنند. بازی‌های چندنفره آنلاین مانند *World of Warcraft* و *Final Fantasy XIV* نمونه‌هایی از بازی‌هایی هستند که در آنها تعاملات کاربران با یکدیگر به ایجاد تجربیات معنوی و اخلاقی می‌انجامد. در این نوع بازی‌ها، کاربران نه تنها درگیر چالش‌های بازی می‌شوند، بلکه با دیگر کاربران تعامل دارند و در تصمیم‌گیری‌های گروهی شرکت می‌کنند. این تعاملات می‌توانند به شکل‌گیری جوامع دینی و معنوی مجازی کمک کنند که در آن افراد تجربیات خود را با یکدیگر به اشتراک می‌گذارند و درباره مفاهیم اخلاقی و دینی به بحث می‌پردازند.

برای مثال، در *World of Warcraft*، کاربران در شرایطی قرار می‌گیرند که باید میان همکاری و رقابت، فداکاری و خودخواهی و کمک به دیگران یا نادید گرفتن نیازهای آنها یکی را انتخاب کنند. در بسیاری از موارد، کاربران در تعاملات خود با دیگر کاربران، به انتخاب‌هایی دست می‌زنند که مستقیماً بر هویت اخلاقی آنها تأثیر می‌گذارد.

برخی از کاربران ممکن است نقش قهرمانان فداکار را بر عهده بگیرند، در حالی که برخی دیگر ممکن است استراتژی‌های خودمحورانه‌تری را دنبال کنند. این تصمیمات نه تنها به شکل‌دهی هویت فردی کمک می‌کنند، بلکه موجب شکل‌گیری هویت‌های جمعی درون جوامع مجازی نیز می‌شوند.

یکی دیگر از بازی‌هایی که به‌طور خاص به تعاملات اخلاقی و معنوی در فضای دیجیتال می‌پردازد، *Journey* است. این بازی بر خلاف بسیاری از عناوین دیگر، فاقد دیالوگ‌های سستی یا سیستم‌های پیچیده انتخاب‌های اخلاقی است، اما از طریق ساختار داستانی و گیم‌پلی خاص خود، کاربران را به تجربه‌ای معنوی و تأمل‌برانگیز دعوت می‌کند. در *Journey*، کاربران در یک سفر نمادین قرار می‌گیرند که در آن با کاربران دیگر همکاری می‌کنند، بدون این‌که هیچ ارتباط

کلامی مستقیمی میان آنها وجود داشته باشد. این تعاملات غیرکلامی، همراه با موسیقی و طراحی هنری بازی، سبب ایجاد احساسی از همبستگی، تسلیم در برابر یک نیروی بزرگ‌تر و تجربه‌ای معنوی از سفر می‌شود. بسیاری از کاربران پس از تجربه این بازی، احساس می‌کنند که درک آنها از معنویت و ارتباط انسانی دستخوش تغییر شده است.

علاوه بر تعاملات اجتماعی، بازی‌های رایانه‌ای می‌توانند به ارتقای خودآگاهی اخلاقی و معنوی کاربران نیز کمک کنند. در بسیاری از بازی‌ها، کاربران با موقعیت‌هایی روبه‌رو می‌شوند که در آنها باید تصمیماتی بگیرند که پیامدهای آنها فراتر از دنیای بازی است. این موقعیت‌ها سبب می‌شوند که کاربران به تحلیل باورهای اخلاقی و دینی خود پرداخته و آنها را در مواجهه با چالش‌های داستانی بازی به محک بگذارند. برای مثال، *Bioshock Infinite* یکی از بازی‌هایی است که به‌طور مستقیم به مفاهیم دینی و فلسفی می‌پردازد. در این بازی، کاربر با ایدئولوژی‌های مختلفی روبه‌رو می‌شود که هر یک ادعای حقیقت مطلق دارند. انتخاب‌های کاربر در طول بازی می‌تواند بر درک او از مفاهیمی مانند سرنوشت، اختیار و عدالت تأثیر بگذارد.

از این منظر، بازی‌های رایانه‌ای می‌توانند نقش مهمی در افزایش خودآگاهی کاربران نسبت به باورهای اخلاقی و دینی آنها داشته باشند. هنگامی که کاربران در دنیای بازی تصمیماتی می‌گیرند که پیامدهای اخلاقی دارند، این انتخاب‌ها نه تنها درون بازی معنا پیدا می‌کنند، بلکه می‌توانند بر نگرش و رفتار واقعی آنها نیز تأثیر بگذارند. بسیاری از کاربران پس از تجربه چنین انتخاب‌هایی، به تأمل درباره‌ی پیامدهای تصمیمات خود در زندگی واقعی می‌پردازند و گاهی حتی درک آنها از مفاهیمی مانند عدالت، همدلی و مسئولیت اجتماعی تغییر می‌کند.

در مجموع، بازی‌های رایانه‌ای از طریق روایت‌های تعاملی، انتخاب‌های اخلاقی و دینی و تعاملات اجتماعی، به بستری برای تحوّل هویت اخلاقی و دینی کاربران تبدیل شده‌اند. این بازی‌ها کاربران را به چالش می‌کشند تا درباره‌ی ارزش‌ها و باورهای خود بیندیشند و در موقعیت‌هایی قرار گیرند که آنها را وادار به بررسی مجدد اصول اخلاقی و معنوی خود می‌کند. افزون بر این، بازی‌های آنلاین و چندنفره امکان شکل‌گیری جوامع معنوی دیجیتال را فراهم کرده و تعاملات اجتماعی در این فضاها می‌تواند تأثیرات عمیقی بر هویت کاربران بگذارد. از این‌رو، بررسی تأثیر بازی‌های رایانه‌ای بر تحوّل هویت اخلاقی و دینی، نه تنها به درک بهتر نقش این رسانه در زندگی کاربران کمک می‌کند، بلکه به شناخت عمیق‌تری از تحولات فرهنگی و دینی در دوران دیجیتال می‌انجامد.

بحث و نتیجه‌گیری

بازی‌های رایانه‌ای در دهه‌های اخیر از یک سرگرمی صرف به بستری برای تجربه‌های پیچیده انسانی، از جمله مواجهه با مسائل اخلاقی و معنوی، تبدیل شده‌اند. به‌ویژه با استفاده از روایت‌های تعاملی، این رسانه فضایی را فراهم کرده که در آن کاربران می‌توانند با مفاهیم دینی و اخلاقی روبه‌رو شوند، آنها را درک کنند و حتی درک پیشین خود را از این مفاهیم بازآفرینی کنند. پرسش اصلی این پژوهش بررسی چگونگی تأثیر روایت‌های تعاملی در بازی‌های رایانه‌ای بر معنویت دیجیتال و تجربه‌های اخلاقی و دینی کاربران بود. یافته‌ها نشان دادند که بازی‌های رایانه‌ای نه تنها بر نگرش و باورهای کاربران تأثیرگذارند، بلکه می‌توانند نقش فعالی در فرایند بازنگری و تحول هویت اخلاقی و دینی آنها ایفا کنند. کاربران در این فضاها نه تنها به تجربه‌های دینی و اخلاقی می‌پردازند، بلکه این امکان را دارند که باورهای پیشین خود را به چالش بکشند، تعمق بیشتری در ارزش‌های شخصی خود داشته باشند و از طریق انتخاب‌ها و تعاملات خود در بازی، شناخت دقیق‌تری از مفاهیم دینی و اخلاقی به‌دست آورند.

۸۱

یکی از مهم‌ترین روش‌هایی که بازی‌های رایانه‌ای بر هویت معنوی کاربران تأثیر می‌گذارند، ارائه موقعیت‌هایی برای انتخاب‌های اخلاقی و دینی است. بسیاری از بازی‌ها، به‌ویژه آن‌ها که دارای روایت‌های پیچیده و غیرخطی‌اند، موقعیت‌هایی را فراهم می‌کنند که کاربران باید بین گزینه‌های اخلاقی دشوار تصمیم بگیرند. برای مثال، در بازی *Mass Effect* کاربران با انتخاب‌هایی روبه‌رو می‌شوند که مستقیماً بر سرنوشت شخصیت‌های درون بازی تأثیر می‌گذارد و به آنها فرصت می‌دهد که ارزش‌های اخلاقی خود را در یک محیط مجازی تجربه کنند. این انتخاب‌ها می‌توانند موجب بازاندیشی در مفاهیم اخلاقی همچون عدالت، فداکاری و مسئولیت شوند.

همچنین، بازی‌هایی مانند *The Witcher 3: Wild Hunt* رویکردی غیرمطلق‌گرا به اخلاق ارائه می‌دهند و کاربران را در موقعیت‌هایی قرار می‌دهند که در آنها مرز میان خیر و شر کاملاً مشخص نیست. این نوع روایت‌ها کاربران را وادار می‌کنند که درباره مفهوم اخلاقی "درست" و "نادرست" در یک زمینه خاص تأمل کنند. این امر نه تنها می‌تواند بر درک اخلاقی آنها تأثیر بگذارد، بلکه امکان ایجاد نگرشی انعطاف‌پذیرتر به مسائل اخلاقی و دینی را نیز فراهم می‌کند.

علاوه بر انتخاب‌های فردی، تعاملات جمعی در بازی‌های آنلاین نیز نقش مهمی در شکل‌گیری هویت کاربران دارند. در محیط‌های چندنفره مانند *World of Warcraft* و *Final Fantasy XIV*، کاربران در گروه‌های مختلفی با یک‌دیگر تعامل می‌کنند و تصمیماتی اتخاذ

می‌کنند که می‌تواند بُعدی اخلاقی و معنوی داشته باشد. برخی از این جوامع دیجیتال حول ارزش‌های دینی و اخلاقی خاص شکل می‌گیرند و کاربران در این فضاها نه تنها به تعامل درون بازی می‌پردازند، بلکه درباره مسائل معنوی و اخلاقی نیز گفت‌وگو می‌کنند. این تعاملات می‌توانند منجر به شکل‌گیری هویت جمعی در فضای دیجیتال شوند و حتی امکان تجربه نوعی از معنویت گروهی را برای کاربران فراهم کنند.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که روایت‌های تعاملی در بازی‌های رایانه‌ای می‌توانند بستری برای تجربه‌های اخلاقی و معنوی عمیق ایجاد کنند. این تجربه‌ها، به‌ویژه برای نسل‌هایی که در محیط دیجیتال رشد کرده‌اند، می‌توانند جایگزینی برای روش‌های سنتی انتقال و تجربه آموزه‌های دینی و اخلاقی باشند. از آنجا که بازی‌های رایانه‌ای کاربران را در موقعیت‌های اخلاقی واقعی قرار می‌دهند و پیامدهای انتخاب‌های آنها را نشان می‌دهند، این رسانه می‌تواند درک عمیق‌تری از مفاهیم دینی و معنوی ایجاد کند.

به رغم این ظرفیت‌های قابل توجه، چالش‌هایی نیز در مسیر بهره‌گیری از بازی‌های رایانه‌ای برای تحول هویت اخلاقی و دینی وجود دارد. یکی از مهم‌ترین چالش‌ها، نگرش سنتی به بازی‌های رایانه‌ای به عنوان صرفاً یک ابزار سرگرمی است. این دیدگاه می‌تواند مانع از بهره‌گیری آگاهانه از این رسانه برای تجربه‌های معنوی و دینی شود. همچنین، طراحی بازی‌هایی که بتوانند به‌درستی مفاهیم دینی و اخلاقی را بازنمایی کنند، چالش دیگری است. بسیاری از بازی‌های رایانه‌ای برای بازارهای جهانی طراحی می‌شوند و به همین دلیل، کمتر بر مفاهیم دینی خاص تمرکز دارند.

با توجه به یافته‌های این پژوهش، پیشنهاد می‌شود که در مطالعات آینده به چند محور کلیدی پرداخته شود. نخست، بررسی نحوه طراحی بازی‌هایی که بتوانند به‌طور مؤثر انتخاب‌های اخلاقی و دینی را در خود جای دهند و این که این طراحی‌ها چگونه می‌توانند بر تحول هویت کاربران تأثیر بگذارند. دوم، مطالعه جوامع دینی در بازی‌های آنلاین و تحلیل این که چگونه این جوامع می‌توانند بستری برای تجربه‌های معنوی در فضای دیجیتال فراهم کنند. سوم، بررسی تأثیر بازی‌های رایانه‌ای بر تغییر نگرش‌های دینی و معنوی کاربران در بلندمدت و میزان پایداری این تغییرات. چهارم، تحلیل تأثیر تجربه‌های اخلاقی و دینی در بازی‌ها بر رفتارهای کاربران در دنیای واقعی و ارتباط این تجربه‌ها با تصمیم‌گیری‌های آنها در زندگی روزمره.

این پژوهش تلاش کرد تا نشان می‌دهد که بازی‌های رایانه‌ای دیگر تنها یک سرگرمی نیستند،

بلکه به بستری برای درک، تجربه و بازآفرینی مفاهیم پیچیده انسانی، از جمله معنویت و اخلاق، تبدیل شده‌اند. بررسی تعامل کاربران با این رسانه می‌تواند به شناخت عمیق‌تری از نحوه شکل‌گیری معنویت دیجیتال در عصر فناوری منجر شود.

فهرست منابع

- Bethesda Game Studios. (2011). *The Elder Scrolls V: Skyrim* [Video game]. Bethesda Softworks.
- BioWare. (2007). *Mass Effect* [Video game]. Microsoft Game Studios.
- Blizzard Entertainment. (2004). *World of Warcraft* [Video game]. Blizzard Entertainment.
- Campbell, H. A., & Bellar, W. (2022). *Digital Religion: The Basics*. Routledge.
- Campbell, H. A., & Tsuria, R. (Eds). (2021). *Digital Religion: Understanding Religious Practice in Digital Media*. 2nd Edition. Routledge.
- CD Projekt Red. (2015). *The Witcher 3: Wild Hunt* [Video game]. CD Projekt.
- de Wildt, L. (2023). *The Pop Theology of Videogames: Producing and Playing with Religion*. Amsterdam University Press.
- Gee, J. P. (2014). *What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy*. 2nd Edition. St. Martin's Press.
- Heidbrink S., Knoll T., Wysocki J. (2014). "Theorizing Religion in Digital Games. Perspectives and Approaches". Online - *Heidelberg Journal of Religions on the Internet*. Vol 5: *Religion in Digital Games. Multiperspective and Interdisciplinary Approaches*. 5-50. <https://doi.org/10.11588/rel.2014.0.12156>
- Hornbeck, R., & Barrett, J. L. (2008). Virtual Reality as a Spiritual Experience: A Perspective from the Cognitive Science of Religion. *Northern Lights Film and Media Studies Yearbook*. 6 (1), 75-90. https://doi.org/10.1386/nl.6.1.75_1
- Irrational Games. (2013). *BioShock Infinite* [Video game]. 2K Games.
- Jenkins, H. (2008). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. 2nd Edition. New York University Press.
- Juul, J. (2011). *Half-Real: Video Games between Real Rules and Fictional Worlds*. 2nd Edition. MIT Press.
- Lacombe, P., Feraud, G., & Riviere, C. (2019). *Writing an Interactive Story*. CRC Press.
- Leibovitz, L. (2013). *God in the Machine: Video Games as Spiritual Pursuit*.

- Templeton Press.
- Marcato, L., & Schniz, F. (Eds). (2023). *Fictional Practices of Spirituality I: Interactive Media*. Transcript Verlag.
- McRae, E. (2024). *Narrative Worldbuilding: A Player Centric Approach to Designing Story Rich Game Worlds*. Narrative.
- Moeller, H. G., & D'Ambrosio, P. J. (2021). *You and Your Profile: Identity after Authenticity*. Columbia University Press.
- Naughty Dog. (2013). *The Last of Us* [Video game]. Sony Computer Entertainment.
- Pearce, C. (2011). *Communities of Play: Emergent Cultures in Multiplayer Games and Virtual Worlds*. MIT Press.
- Square Enix. (2010). *Final Fantasy XIV* [Video game]. Square Enix.
- Thatgamecompany. (2012). *Journey* [Video game]. Sony Computer Entertainment.
- Yager Development. (2012). *Spec Ops: The Line* [Video game]. 2K Games.

